

- 37] Lesní závod Opočno. Hospodářský plán lesů velkostatku Opočno 1930 až 49. Všeobecný popis. Sr. též Fideikomisní odhad velkostatku Opočno z r. 1895 (Sar Zámorsk, Vs Opočno, bez sign.).
- 38] Fideikomisní odhad 1895 (Befund der Forstsachverständigen über die zu der Fideikomiss herrschaft Opočno gehörigen Waldungen) — viz pozn. 37).
- 39] Viz pozn. 21).
- 40] Sar Zámorsk, Vs Opočno, sign. 32/1/2 i (Instrukce pro lesmistra Ferdinanda Ignáce Schauera z Augenburgu 1730).
- 41] Urbář 1598 (viz pozn. 6), str. 548.
- 42] Sar Zámorsk, Vs Opočno, účty z r. 1758, dále Sar Praha, pracoviště Hořovice, fond Colloredo-mansfeldské ústřední ředitelství Praha, správa velkostatku Opočno 1845—52, sign. 15 — Lesnictví, lesní zprávy z r. 1847.
- 43] J. Cabart, Vývoj české myslivosti, str. 149.
- 44] Sar Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účty 1617—1642.
- 45] Sar Zámorsk, Vs Opočno, účetní materiál (důchodní účty, účty lesmistra, rejstříky zvěře). Na základě těchto účtů byly sestaveny tabulky odstřelů za léta 1706—1926 pro zvěř užitkovou a 1718—1885 pro škodnou, ovšem obojí s většími či menšími mezerami. Pro obtíže při sazbě a tisku byly tyto tabulky nahrazeny následujícím stručným slovním přehledem.

Jaroslav Šůla

DOBRUŠSKÁ PRIVILEGIA PŘÁVOVÁŘEČNÁ A JAN RUDOLF TRČKA Z LÍPY

Z významných městských privilegií v období feudalismu bylo i právo svobodného vaření piva. Dobruška, město v podhorské části opočenského panství, které v letech 1494—1634 patřilo rytířskému, později panskému rodu Trčků z Lípy, měla toto privilegium potvrzené již roku 1320 Mutinou z Dobrušky.¹⁾

Přesněji toto právo formuloval Jaroslav Trčka z Lípy v privilegiu vydaném 16. XII. 1582. Ustanovil, aby dobrušským měšťanům „od žádného jim na škodu v časích potomních pivovar stavěn, také nynější anebo kterýž by potom kdy měli, bořen ani odjímán nebyl, ani žádným vymyšleným způsobem o vaření piva v Dobrušce, šenky vína a prodej solí nepřišli a takové od dědicův i budoucích mých k braní piv panských nebyli potahováni“. Víno mohou svobodně kupovati, skladovati i dále prodávati ve svých domech i mimo

město. Dosavadní poplatek za vaření piva [z každé várky korec sladu a 14 gr. čes. 5½ peníze] byl zrušen a ustanoveno, aby za každou várku piva platili jednu kopu českých grošů a z každého vědra vína v Dobrušce vyšenkováného nebo ven prodaného 3 gr. č. do důchodu vrchnosti.²⁾

Tato ustanovení uznávali a zachovávali i následující držitelé opočenského panství a toto privilegium Dobrušce potvrzovali³⁾. Důkazem je dodatečný opis příznávacího listu. Městská rada uvádí, že od 10. XI. 1603 až do 2. II. 1604 bylo v městském pivovaru vařeno pivo 29krát, z čehož odvádí sumu 29 kop gr. čes. Vína se vyšenkovalo 128 věder, odvádějí 6 kop 24 gr. čes.⁴⁾

Dne 30. VIII. 1616 dokonce ještě Jan Rudolf Trčka ustanovil, aby žádný majitel města nestavěl ani nekupoval žádné domy k šenku vína, piva vaření, páleného pálení, šenkování a jiných obdobných opatření, jimiž by měšťané byli poškozeni⁵⁾. Upustil od platu z kotlů pro pálení kořalky (jejichž výši bohužel neznáme), za což se měšťané uvolili mu ročně ve dvou termínech platit 300 kop gr. míš. Opětovně ujistil, že „oni, Dobrušští, věrní moji poddaní nynější i budoucí, na časy budoucí i věčné nic víceji žádným vymyšleným způsobem ode mne, dědiců i budoucích mých, držitelů panství opočenského a města Dobrušky, obtěžování, což by se ve světě vymysliti mohlo, piva, vína, páleného, obilí a všelijakž by to jednokaždé zejména jmenovati se mohlo, do téhož města Dobrušky k braní nucení býti nemají, začož já sám za sebe, dědice mé a budoucí na časy věčné tímto listem připovídám, že jim, Dobrušským, nynějším i budoucím, to všechno na časy budoucí, věčné, pevně, stále a neprominutelně zdržáno býti má a bude“⁶⁾.

Radikální obrat však nastal po Bílé hoře. Rodina Trčků z Lípy se snažila využít situace pro vlastní obohacení a počínala si při tom zcela stejně jako ostatní kořistníci z císařova okolí. Hrabivost Albrechta z Valdštejna nebo Karla z Lichtenštejna nebyla větší než hrabivost starého Trčky a členů jeho rodiny. V nastalé chaotické době začali skupovat panství, nebývalou měrou zvětšili svou doménu a sáhli i na privilegia, dokonce vlastnoručně podepsaná, udělená poddaným.

Již r. 1623 se snaží Jan Rudolf Trčka, aby vesnice na opočenském panství braly pivo výhradně z panských — nikoliv jako dosud — z městských pivovarů⁷⁾. Přestože postižení měšťané protestovali, vrchnost pokračovala v oklešťování městských privilegií. Dalším krokem bylo uzavření městských pivovarů v Dobrušce a Třebechovicích pod Orebem a bylo přikázáno, aby se i ve městech prodávalo pivo, víno a lihoviny pouze dodané z Opočna⁸⁾.

Podrobnosti o průběhu této pře s Dobruškou jsou však známy až od roku 1625, kdy se 1. listopadu obrátila městská rada přímo na Jana Rudolfa Trčku s poníženou prosbou, aby vrchnost odvolala své rozhodnutí. V té době již — jak z textu vyplývá — bylo měšťanům zastaveno vaření piva, šenkování vína a pálení kořalky. V případě, že by Trčka jim opět obnovil tyto „městské živnosti“, nabízeli Dobrušští, že by se uvolili každoročně platit do panského

obchodu 400 kop gr. čes. Odmítli však nabídku vrchnosti, kterou jim tlumočil 16. října 1625 regent trčkovských panství Jindřich mladší Kustoš ze Zubřího a z Lipky, že pokud by chtěli z každého sudu uvařeného piva odvádět dva polary a z každého vědra vyšenkovaného vína odvádět 4 pinty vína, tehdy že jim ty živnosti opět provozovat dovolí⁹).

Marně se však dovolávali panského milosrdenství poukazem na škody způsobené vojenskými průtahy a rostoucí bídou. Jan R. Trčka se chtěl obohatit každým způsobem a více se mu vyplácelo, musela-li Dobruška odebírat panské pivo než kdyby přijal nabídku městské rady.

Zbytečně se také obraceli i na Jindřicha ml. Kustoše suplikací ze dne 4. XI. 1625, uvádějíce beztak již těžké zdanění, a prosil o přímělu u vrchnosti, nabízejíce opětovně sumu každoročního poplatku 400 kop gr. čes., kterou by odváděli, kdyby jim vrchnost vyhověla¹⁰). Nepomohla jim ani prosba, kterou napsali Marii Magdaleně Trčkové 6. XI. 1625, uvádějíce, že „to vyznati můžeme, kterak prve od lidu vojenského mnohamnožstvíkrát byli jsme velmi souzeni, nyní pak — jsouce předivnými metlami Božími trestáni — velikými částými daněmi stíženi a v pravou chudobu uvedeni, takže nepožívajíc živností městských, jak bychom již v těch převelikých těžkostech našich ostatí mohli, sobě raditi nemůžeme“¹¹).

Vrchnost však stála neústupně na svém rozhodnutí zvýšit si bezohledným okrádáním poddaných své nečestným způsobem nashromážděné jmění. Tak již 4. listopadu 1625 žádá Tomáš Krejčí, vrchnostenský rychtář, o poučení, jak se má chovati, kdyby se stalo, že některý z měšťanů by chtěl bez ohlášení koupit nebo prodat víno¹²) a 19. ledna 1626 odesílá výkaz, co bylo od 10. XI. do 31. XII. 1625 včetně vyšenkováno vína¹³). O vaření piva ani o pálení kořalky již se nemluví — tudíž v té době již byli nuceni je odebrat (a značně dražší) z Opočna, panské.

Nová daň z vína nebyla malá. Zatímco doposud platili z každého vyšenkovaného vědra vína 3 gr. čes., podle nového nařízení byli nuceni platit z pinty vína, žejdlík po šesti krejcarech, čili z 1 vědra 96 krejcarů. Přepočteno na groše dle kursu 1 krejcar = 3 den., 1 groš = 7 den., činil nový poplatek z vědra 41 gr. čes. 1 den. I když spotřebová vína v Dobrušce novým opatřením citelně klesla, přece jen více než desetinasobně nové zdanění znamenitě obohacovalo vrchnostenský důchod.

V následujících měsících Dobruška nikdy neopominula ve svých suplikacích podotknout svou chudobu způsobenou odnětím svobodného obchodu lihovinami. Navíc pak ještě koncem roku 1626 přišlo nařízení, že z každého vědra vyšenkovaného vína se má zpětně od 1. I. 1626 odvádět daň 4 pinty (žejdlík po 6 krejcarech) ve prospěch císaře¹⁴). I když později jim byla slevena daň za dobu do 24. VI., přece jen suma 30 kop 10 gr. 2 den. čes., kterou za vyšenkované víno v druhé polovině roku 1626 odváděl 12. ledna 1627 vrchnostenský rychtář T. Krejčí¹⁵), znamenala další zhoršení finanční-

ho postavení jak dobrušských měšťanů, tak poddaných těch vesnic, kam toto víno bylo prodáváno.

Pokud jde o kořalku, máme první záznam z 6. V. 1627, kdy bylo z Opočna přivezeno „panského páleného soudek 200 žejdlíků“. Žejdlík se patil 6 krejcarů, a navíc se na soudku nedostávaly 2 žejdlíky¹⁶⁾.

Dobruška tedy svou při prohrála ve prospěch hrabivého feudála¹⁷⁾. Nepomohly prosby, poukazy na zhoršující se situaci, o které vrchnost byla šice dobře zpravěna, ale nebrala na ni ohled. Válečné strasti, neúroda, zvýšené vykořisťování vrchností a stupňující se zdanění ožebračovalo nejen poddané na vesnicích, ale i ve městech, jejichž postavení bylo přece jen o poznání lepší. Tvrdá vrchnost vymáhala placení zvyšujících se dávek i vězením. Zrušení městských výsad — svobodného vaření, koupě a prodeje piva, vína a kořalky — přispělo k dalšímu chudnutí měšťanů a vedlo také později k tomu, že Dobruška sehrála tak aktivní roli v povstání poddaných v severovýchodních Čechách na jaře 1628.

Poznámky:

- 1) Originál privilegia v Okresním archívu Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 1. Vydal naposlady A. Haas, Privilegia nekrálovských měst z let 1232 až 1452. Praha 1954, str. 44—45.
Český text pozdějšího překladu z latiny otiskl ve své knize A. Flesar (Popis historicko-archeologicko-statistický Okresu Opočenského. Hradec Králové 1895, str. 175—176).
— Jsem vázán velkými díky zesnulému dobrušskému archiváři insp. Josefu Cvrčkovi, který s nevšední ochotou mi vždy vyšel vstříc při vyhledávání a zapůjčování archivního materiálu.
- 2) Originál privilegia OA Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 13.
Stručný obsah dobrušských privilegií podává A. Flesar, cit. dílo, str. 175—190.
- 3) 19. IV. 1596 bratři Vilém a Krištof Jaroslav Trčkové z Lípy, kteří ustanovili, že kromě vsí Valu, Provoze a Mělčan navíc i vesnice Domašín, Bačetín a Sedloňov mají odebrati dobrušské pivo; Jan Rudolf Trčka zpečetil 24. prosince 1601 privilegium, ve kterém praví o předcházejících výsadách: „...obnovuji, schvaluji, potvrzuji a upevňuji, že ode mne, dědiců a budoucích mých a všech po mně téhož města držitelů, při tom všem zachování budou [tj. dobrušští měšťané — J. Š.] a býti mají beze všeho přerušení a překážek.“ Originály jmenovaných privilegií v OA Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 14 a 18.
- 4) Právní manuál města Dobrušky č. 1 [zápisy z let 2. 10. 1625 — 16. 7. 1632], fol. 16b. OA Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 46, kn. č. 35.
- 5) Privilegium je datováno „v pondělí po sv. Bartoloměji, jinak 30. den měsíce Augusti, léta od narození syna Božího 1616“. Toho roku však 30. srpna bylo dle starého počtu v pátek, dle nového počtu v úterý.
- 6) Originál v OA Rychnov n. Kn., Archív města Dobrušky, inv. č. 18.
- 7) Vilém Koleč: U nás po Bílé hoře. Hradec Králové 1927, str. 19.

- 9) Obdobná opatření postihla i města Náchod a Nové Město n. Met., která v té době také patřila Trčkům. Sr.v.:
- B. Profeld: K dějinám Náchodska v I. polovině 17. století. I. Za právo várečné.
Třináctá výroční zpráva c. k. státní jubilejní školy reálné v Náchodě. Za školní rok 1909—1910. V Náchodě 1910, str. 5—10.
- Nové Město nad Metují a jeho kraj. Redigoval Jaro Moravec.
Nové Město n. Met. 1940, str. 30.
- Jan Klos: Paměti města a zámku Nového Města nad Metují. Nové Město n. Met. 1922, str. 29—30.
- 9) Právní manuál města Dobrušky č. 1, koncept dopisu na fol. 18a b. OA Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 46, kn. č. 35.
- 10) Tamtéž, fol. 19a — b.
- 11) Tamtéž, fol. 25a — b.
- 12) Tamtéž, fol. 24a.
- 13) Tamtéž, fol. 35a — b. Další vyúčtování tamtéž, fol. 80b, 79b, 80a, 101b — 102a aj.
- 14) Tamtéž, fol. 84a.
- 15) Tamtéž, fol. 98b.
- 16) Tamtéž, fol. 98b.
- 17) Teprve smrt J. R. Trčky znamenala v této věci obrat. Nová vrchnost, posuzujíc střízlivě situaci, uznala za taktické nezatěžovat zbytečně finančně vyčerpané a hospodářsky zničené město a nedráždit k případnému zoufalému odporu, ke kterému by mohlo dojít dalším zhoršením postavení dobušských poddaných v průběhu třicetileté války. Dne 14. 10. 1634 stvrdili poručníci pozůstalých Trčkových dcer privilegium Viléma a Křištofa Jaroslava z roku 1596 a Jana Rudolfa z r. 1616 s výjimkou, že do vsí pivo prodávat dobušští nesmějí a městské pivo nesmějí prodávat laciněji než panské. Za obnovení svých okleštěných práv byli povinni každoročně platit do vrchnostenského důchodu 400 kop gr. míš. (Originál privilegia OA Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 20).
- Císař Ferdinand II. pak obnovil v plném rozsahu [24. 10. 1635] privilegia z r. 1596 a 1616 s omezením, aby tato se nevztahovala na žádného měšťana, jenž by nebyl katolického náboženství. (Originál v OA Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 22).
- Vskutku pak v právním manuálu dobušském č. 2, fol. 7b (uložen v OA Rychnov n. Kn., fond „Archív města Dobrušky“, inv. č. 48, kn. č. 37) je opis přiznávacího listu, dle kterého v městě od 24. 6. — 28. 9. 1640 bylo vařeno 5 a půl varu a vyšenkováno 104 vědra vína, z čehož měšťané platí 5 kop 30 gr. čes. a 5 kop 12 gr. čes.